

Organizacja gospodarki centralnie planowanej

Ukształtowany w latach trzydziestych system gospodarki radzieckiej wprowadzono po drugiej wojnie światowej również w innych krajach Europy Środkowej. Chociaż istniały znaczne różnice w systemach gospodarczych krajów tzw. obozu socjalistycznego, to jednak zasadnicze cechy były wspólne. System opierał się na dwóch filarach: państwowej własności większości środków produkcji (fabryki, kopalnie, infrastruktura gospodarcza) oraz na centralnym planowaniu.

Pierwszym etapem była **budowa planu**. Przedsiębiorstwa przesyłały do **centrum** (tak w skrócie będziemy nazywać zespół instytucji tworzących plan i czuwających nad jego realizacją; oprócz **komisji planowania** były to **ministerstwa** reprezentujące poszczególne branże, np.: ministerstwo przemysłu ciężkiego, ministerstwo przemysłu lekkiego, ministerstwo budownictwa) projekty planów produkcyjnych, w których prezentowały swoje możliwości produkcyjne. Centrum gospodarcze analizowało przesyłane plany z dwóch punktów widzenia. Po pierwsze, badało zgodność przedstawionych planów ze swoimi zamierzeniami gospodarczymi, zwanymi preferencjami centralnego planisty. Preferencje centralnego planisty określały, jakiego rodzaju towary i w jakiej ilości powinny zostać wytworzone w poszczególnych gałęziach gospodarki. Po drugie, centrum dokonywało tak zwanego zbilansowania planu, tzn. dostosowywało wzajemnie plany produkcyjne przedsiębiorstw, tak by były one możliwe do wykonania. Przykładowo, centrum wyznaczało plany produk-

cyjne hut tak, by produkcja stali dostosowana była do produkcji węgla i importu rudy żelaza. Ostatecznie centrum po długiej i pracochłonnej procedurze opracowywało plany produkcyjne dla przedsiębiorstw i przysyłało je do realizacji. W ten sposób w gospodarce centralnie planowanej decydowano co, ile i jak wytwarzać. Pozostawał problem określenia, kto otrzymywał poszczególne produkty. Otóż również o tym decydowało centrum, przygotowując **rozdzielnik** produktów. Każda fabryka dostawała więc plan do wykonania w formie **nakazów produkcyjnych** oraz rozdzielnik, według którego rozprowadzała swoje wyroby i otrzymywała do produkcji potrzebne surowce oraz podzespoły (z tych dwóch względów system taki nazywano systemem **nakazowo-rozdzielczym**). Za realizację planu odpowiedzialna była dykcja przedsiębiorstwa. Niezrealizowanie planu groziło zwolnieniem dyrektora i odebraniem premii pracownikom fabryki. Gospodarka centralnie planowana potrafiła rozwiązać podstawowy problem, jaki stoi przed każdym systemem gospodarczym, to znaczy: co produkować, jak produkować, kto ma otrzymać wyprodukowane towary. Jednak okazała się systemem gospodarczym mniej efektywnym od gospodarki rynkowej.